

PUBLIKACIJE VILKA NOVAKA V MADŽARŠČINI

Pregledni znanstveni članek | 1.02

Bibliografija Vilka Novaka, ki jo je sestavil Franc Kuzmič in je bila objavljena v zborniku, ki je izšel leta 2000 v počastitev 90-letnice profesorja Vilka Novaka, vsebuje blizu sedemsto enot (Kuzmič 2000: 21–73). V madžarščini je Novak napisal 17 enot. Prvo leta 1942, zadnjo leta 1997. Prvi in zadnji spis se ukvarjata z isto temo, z identiteto prebivalcev pokrajine med Muro in Rabo. Poleg tega vsebuje Novakova bibliografija 36 recenzij o madžarskih revijah, knjigah in razpravah.

Vilko Novak se je naučil madžarsko v ljudski šoli, saj je bil do leta 1920 ogrski Slovenec, državljani avstro-ogrske monarhije. Rodil se je leta 1909 v Beltincih, od 6. do 22. leta starosti je živel pri ujcu Ivanu Baši v bogojanskem župnišču. Ljudska šola v Bogojini, kjer je Novak obiskoval prve štiri razrede, je bila madžarska. Odlično se je naučil govoriti, pisati in brati madžarsko, leta 1944 je v Budimpešti celo doktoriral. Vilko Novak se je vse življenje zanimal za madžarsko strokovno literaturo in leposlovje. Dopisoval si je z madžarskimi izobraženci ter redno prebiral madžarske strokovne in leposlovne revije.

K zanimanju za madžarsko kulturo ga je v 30. in 40. letih 20. stoletja spodbujal Avgust Pavel, v poznejših letih pa predvsem madžarski etnolog. Avgusta Pavla je Novak prvič videl v Bogojini leta 1922, ko je Pavel obiskal župnika Bašo. Novak in Pavel sta se bliže spoznala julija 1928 na Cankovi, ob novi maši Pavlovega najmlajšega brata Alfonza. Novakov gimnazijski profesor Janko Sever, ki je stanoval v Soboti pri daljnjih Pavlovih sorodnicah, je zaprosil Novaka, naj prevede v slovenščino Pavlovo razpravo o Odrprtih ognjiščih v kuhinjah rabskih Slovencev. Prevod je bil v *Etnologu* natisnjen leta 1931, ko sta se Novak in Pavel že dopisovala in je bil Novak že pri Pavlu v Szombathelyu (Székely-Mukič 1986: 45–58).

Poleti 1930 je bil namreč Novak teden dni pri Pavlovih v Szombathelyu, da bi v škofijskem arhivu prepisoval pisma Miklósa Küzmiča škofu Szilyju. Pomagal mu je zgodovinar in Pavlov sošolec, prijatelj dr. Gyula Géfin. Takrat se je Novak s Pavlom veliko pogovarjal v knjižnici Muzeja Savaria in doma. Skupaj sta šla v Števanovce in druge porabske vasi. Iz previdnosti sta se pogovarjala le o strokovnih stvareh. Novak in Pavel sta postala kolega in prijatelja, saj je bil tudi Novak slavist iz Prekmurja. Pavel je bil tisti, ki je uvedel Novaka v madžarsko etnologijo. Leta 1931 je Novak začel objavljati kratke članke o porabskih Slovencih ter o madžarskem literarnem življenju. Nato je stalno poročal o reviji *Vasi*, pozneje *Dunántúli Szemle* zlasti o Pavlovih poročilih o slovenskih knjigah, njegovih pesniških zbirkah in prevodih, predvsem Cankarjevega *Hlapca Jerneja*.

Konec leta 1938 je Novak študijsko potoval v Budimpešto in takrat v Szombathelyu obiskal tudi Pavla. Ta mu je potovanje pripravil z nasveti in s priporočili, da je obiskal Pavlove prijatelje – znanstvenike. Pavel je posojal Novaku madžarske knjige in ga nagovarjal k prevajanju. O prevodu Madácheve *Tragedije človeka* je napisal oceno za revijo *Nyugat* in madžarski Pen klub, da sta prevajalca dobila odlikovanje. Novak in Pavel sta se v letih

1941–1945 pogosto videvala v Murski Soboti in Szombathelyu, kjer je bil Novak leta 1943 več tednov v bolnici. Pavel je Novaka nenehno spodbujal, ga učil in pomagal s knjigami in z različnimi podatki, ki so prihajali z druge strani meje, iz Madžarske.

Med letoma 1931 in 1939 je Novak napisal deset recenzij v madžarščini objavljenih knjig in revij. Po Pavlovi smrti so Pavlovi kolegi – etnologi Novaku pošiljali v recenzijo publikacije; med letoma 1956 in 1988 je napisal 25 recenzij.

Pavel je tudi narekoval Novakov zagovor, ko so ga med drugo svetovno vojno v tisku napadli zaradi njegovega slovenstva in je moral zapustiti Prekmurje (Novak 1986: 55). Prav zaradi prvega spisa v madžarskem jeziku so Novaka premestili v Vojvodino v kraj Senta. Leta 1942 je v budimpeštanskem časopisu *Élet* (Življenje) objavil članek pod naslovom Az ismeretlen Muravidék (Neznano Prekmurje). Novak je citiral madžarske znanstvenike, ki so imeli prekmurske Slovence za Slovence, ne pa za Vende. V političnih krogih je to odmevalo tako negativno, da so ga hoteli internirati v taborišče. Vendar so ga »le premestili« v Sento, kjer je poučeval na madžarski gimnaziji. Takrat sta si z Avgustom Pavlom dopisovala v madžarščini, sicer v knjižni slovenščini. Ker je bila med vojno močna cenzura, je Pavel svetoval Novaku, da si pišeta madžarsko. To pa je bila za Novaka tudi vaja v jeziku.

Med drugo svetovno vojno je začel Novak v madžarskem jeziku objavljati v madžarski etnološki reviji *Ethnographia*. Pisal je o življenjskih šegah prekmurskih Slovencev, slovenskih etnoloških raziskavah po letu 1920, planšarstvu v Sloveniji, Avgustu Pavlu, etnološki literaturi, strukturi slovenske ljudske kulture; objavil je 17 etnoloških spisov.

Novakovi madžarski spisi v 40. letih 20. stoletja

Med drugo svetovno vojno je Prekmurje – med letoma 1941 in 1944 – spet spadalo k Madžarski. V tem obdobju je Novak v madžarščini objavil pet spisov. Prvi – leta 1942 – je bil, kot sem že omenila, zanj usoden in so ga zato premestili v Vojvodino.

V vodilni madžarski etnološki reviji *Ethnographia* je leta 1943 izšla Novakova obširna razprava o šegah prekmurskih Slovencev ob rojstvu, krstu in smrti. V uvodu je podal pregled literature o omenjeni temi in izjavil, da namerava v madžarski etnološki reviji objaviti več razprav o prekmurskih Slovencih. Njegov namen je bil k raziskovanju spodbuditi še druge, da bi odkrivali in reševali bogati etnološki zaklad sto tisoč Slovencev, ki so takrat živeli na območju med Muro in Rabo. Novak je podatke zbiral predvsem v rojstnih Beltincih ter Puconcih, Gornjih Slavečih, Gornji Lendavi/Gradu, Lipovcih, Murskih Petrovcih, Murski Soboti, Šalovcih, Selu, Polani in Vučji gomili. Ugotovil je, da je bil v Števanovcih in Sakalovcih v Porabju še v 40. letih 20. stoletja pri pogrebih v navadi še jok, kakor ga je Anton Trstenjak opisal ob koncu 19. stoletja. Razprava je razdeljena na dve večji poglavji: Rojstvo in krst ter Smrt. Podpoglavja prvega so: Verovanja v zvezi z rojstvom in krstom, Domači izrazi v zvezi z rojstvom, Rojstvo, Krst, Ostale šege. Poglavje Smrt nima pod-

* Marija Kozar-Mukič, univ. dipl. etnologinja in prof. slovenščine, višja kustodinja, Muzej Savaria, Szombathely, Madžarska, E-naslov: mukic@t-online.hu

poglavij. Novak je razpravo napisal v Murski Soboti. Ime kraja in svoje ime je leta 1943 na koncu članka napisal v madžarščini (Muraszombat. Novák Vilmos.)

Leta 1944 je Vilko Novak v Budimpešti doktoriral in tam so mu tudi objavili izvleček disertacije. Za madžarsko etnološko revijo *Ethnographia*, ki izhaja še danes, je istega leta napisal razpravo z naslovom Slovenska etnološka raziskovanja od 1920. Na desetih straneh je podal pregled raziskovanja slovenske ljudske kulture pred in po letu 1918. Pred 1918 je Novak ločil štiri obdobja:

- 16. in 17. stoletje z Valvasorjevo *Slavo vojvodine Kranjske* (1689);
- od 18. do srede 19. stoletja. Raziskovalci in dela na področju folkloristike: zgodovinar Anton Linhart, pesnik Valentin Vodnik, mecen Žiga Zois, zbiralci ljudskega slovstva Poljak Emil Korytko, Andrej Smole, France Prešeren, Urban Jarnik in Stanko Vraz.
- obdobje se začne z revolucionarnim letom 1848, ko so začele izhajati razne revije, v katerih so vaški duhovniki, učitelji in študentje objavljali ljudske pesmi in ljudske šege. Kot najpomembnejše raziskovalce tega obdobja omenja Novak Janeza Trdino, Jurija Kobeta, Matijo Valjavca, Davorina Trstenjaka, Ivana Navratila in Josipa Pajka. Trete obdobje se konča s Štrekljevo zbirko *Slovenskih narodnih pesmi v štirih knjigah* (1896–98, 1900–1910).
- Za četrto obdobje je značilno, da je leta 1904 izšla prva, delno etnološka strokovna revija *Časopis za zgodovino in narodopisje*. V njej so objavljali predvsem raziskovalci ljudske kulture na Štajerskem. V tem obdobju ni izšla nobena večja samostojna etnološka publikacija. V raznih domačih in tujih revijah so bile objavljene krajše razprave, gradiva in bibliografije. Novak omenja naslednje raziskovalce in zbiralce tega obdobja: Joža Glonarja, Ivana Grafenauerja, Franceta Kotnika, Štefana Kūharja, Matijo Murka, Janka Lokarja, Ivana Šašlja, Janka Šlebingerja in Ivana Trinka.

V nadaljnjem delu razprave je Novak podrobno predstavil etnološko raziskovanje pri Slovencih v 30. in 40. letih 20. stoletja. Predstavitev je razdelil na poglavja in podpoglavja. V štirih poglavjih obravnava: I. Muzeje, II: Revije, III. Oddelek na univerzi in IV. Literaturo.

Najpodrobneje je razčlenil četrto poglavje z naslednjimi podpoglavji:

1. Bibliografija
2. Obča etnologija
3. Materialna kultura
 - a. stavbarstvo
 - b. ljudska umetnost
 - c. noša
 - d. gospodarstvo
4. Duhovna kultura
 - a. ljudske šege
 - b. ljudsko slovstvo
 - razprave
 - zbirke ljudskega slovstva
 - c. ljudska glasba
 - d. publikacije z raznovrstno tematiko

Razprava Vilka Novaka se leta 1944 konča s poglavjem Današnje stanje slovenske etnologije. Ugotovil je, da so bila slovenska etnološka raziskovanja v preteklosti in v 30. in 40. letih 20. stoletja le v manjši meri načrtovana, kljub temu pa so bili storjeni prvi koraki na vseh etnoloških področjih. V Slovenskem etnografskem muzeju je Stanko Vurnik z namenom zbiranja podatkov o ljudskem verovanju razpošiljal vprašalnike.

Vilko Novak je leta 1944 menil, da je prva pomembna naloga slovenske etnologije ugotoviti in urediti gradivo in rezultate raziskovanj vse od Valvasorja, hkrati pa je treba sestaviti celovito etnološko bibliografijo, na podlagi česar se lahko ugotovijo nadaljnje naloge etnološkega raziskovanja.

Novak je menil, da se že na podlagi njegovega pregleda lahko ugotovi naslednje:

1. Na področju materialne kulture so rezultati zadovoljivi le pri raziskavah hiše in noše.
2. Na področju duhovne kulture je najnujnejša naloga slovenske etnologije, da temeljito preštudira verovanje in nekatere šege ter objavi ljudske pesmi.

Na vseh področjih slovenske etnologije je nujno intenzivno zbiranje gradiva. Glede na to, da ne gre za preveliko območje, bi lahko neka dobro organizirana institucija to nalogo opravila v precej kratkem času in tako zlahka in kmalu ustvarila pogoje za nadaljnje redno raziskovanje in sintezo.

Če se ne bi začela druga svetovna vojna – piše Novak leta 1944 – bi to delo že lahko opravljalo Slovensko etnološko društvo; ustanovitve društva in njegov delovni načrt sta bila že pripravljena. Leta 1944 bi lahko začeli delati že prvi diplomanti – etnologi s slovenske univerze. Delati bi lahko začel tudi Etnografski muzej pod novim vodstvom in z novimi strokovnjaki, tako pa so zaradi vojne ostali le načrti in minimalne možnosti publiciranja.

Vilko Novak je v svoji razpravi iz leta 1944 menil, da se lahko z izboljšanjem stanja razmahneta zbiranje in raziskovanje, ki bi v enem desetletju dvignila slovensko etnološko znanost na raven drugih narodovih znanosti. To ne bo razveseljivo in zaželeno le za slovenski narod, ampak tudi z mednarodnega vidika, predvsem za sosednje narode, ker bo nudilo neprecenljivo in bogato primerjalno gradivo. Tudi madžarska etnologija na vsakem področju odkriva slovanske elemente. Preučevati jih je mogoče le, kadar je ljudska kultura sosednjega naroda že temeljito raziskana. Vzajemno spoznavanje kulture drug drugega privede tudi do vzajemnega spoštovanja drug drugega – je leta 1944 Vilko Novak zapisal v svoji madžarski razpravi.

Novakovi madžarski spisi od 50. do 90. let 20. stoletja

V štiridesetih letih po drugi svetovni vojni je Vilko Novak napisal 12 prispevkov v madžarščini. Objavljeni so bili v Budimpešti, Szombathelyu in Novem Sadu v Vojvodini. V reviji *Ethnographia* je leta 1956 nadaljeval poročilo o slovenskih etnoloških raziskavah med letoma 1945 in 1955, kjer se v uvodu sklicuje na svojo razpravo iz leta 1944. Čeprav je podčrtal težak položaj slovenske etnološke znanosti zaradi izbruha druge svetovne vojne, leta 1944 ni mogel pisati o tem, kako je redno zbiranje in obdelovanje etnološkega gradiva zaviralo dejstvo, da so Slovenci prišli pod italijansko, nemško in madžarsko fašistično vladno. Izrazil pa je upanje, da »z izboljšanjem stanja se lahko razmahne zbiranje in raziskovanje«, ki bo pomembno tudi za sosednje narode, med njimi tudi za madžarski narod. Novak je leta 1956 z veseljem ugotavljal, da so se dobrososedski odnosi izoblikovali

tudi v znanosti. Ko je ugotovil, da v slovenski etnologiji pogreša centralizirano, redno delo in teoretično osnovo, se je ponovno skliceval na razpravo iz leta 1944. Zaradi tega so bila objavljena etnološka dela le opisna. Najboljša etnološka dela so napisali strokovnjaki sorodnih ved. Ob okupaciji med drugo svetovno vojno so v Ljubljani živeči etnologi kot sintezo dotakratnih raziskav napisali *Narodopisje Slovencev*. Prvi zvezek je izšel leta 1944, drugi šele leta 1952. Sinteza je bila kljub nekaterim pomanjkljivostim pomemben priročnik za nadaljnje raziskovanje, je leta 1956 ugotovil Vilko Novak. Sledila je kratka predstavitev vsebine in razprav, ki obravnavajo teme, ki v sintezi manjkajo (o plesu in glasbi). Omenil je še zbirko razprav Franceta Kotnika iz leta 1943 *Slovenske starosvetnosti*, in ugotovil, da je Kotnikov uvod prva teoretična razprava v slovenski etnologiji.

Po drugi svetovni vojni so se izoblikovale naslednje centralne ustanove slovenske etnologije: Slovenski etnografski muzej v Ljubljani, pokrajinski muzeji v Mariboru, Brežicah, na Ptuj, v Škofji Loki, itn., Seminar za etnologijo na univerzi v Ljubljani, Komisija – pozneje – Inštitut za slovensko narodopisje v okviru SAZU. Med vojno so izšle zadnje številke *Etnologa*. Leta 1948 je Slovenski etnografski muzej začel izdajati *Slovenskega etnografa*. Novak je naštel v šestih številkah objavljene prispevke. Poleg tega je omenil tri knjige: *Narodopisje Slovencev II.* (1952), svojo *Ljudsko prehrano v Prekmurju* (1947) in Grafenauerjeve *Slovenske pripovedke o kralju Matjažu* (1951). Zadnji dve je zaradi primerjalnega značaja priporočil tudi madžarskim etnologom. Druge etnološke knjige iz 50. let 20. stoletja so vsebovale le gradivo brez analize.

Kot največji rezultat desetletja po drugi vojni je Vilko Novak ocenil organizirano terensko delo Slovenskega etnografskega muzeja na Dolenjskem in Primorskem (Kobariško, Bovško, Trenta) med letoma 1948 in 1953.

Etnološki oddelek na ljubljanski univerzi je bil ustanovljen leta 1940; zaradi vojne pa se je redni študij lahko začel šele leta 1948. Novak omenja še Inštitut za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisni inštitut. S terenskim delom so se ukvarjali tudi pokrajinski muzeji, ki so pričakovali diplomirane etnologe iz Ljubljane.

Glede na predvojno stanje ugotavlja Novak velik napredek, kljub temu pa tudi težave. V svoji razpravi iz leta 1956 je zapisal, da Slovenski etnografski muzej nima lastne stavbe, primanjkuje pa tudi diplomiranih etnologov.

V večini preostalih madžarsko napisanih prispevkih Novak poroča o etnološki literaturi. Tematske razprave so bile *Planšarstvo v Sloveniji* (1960), *Slovenske ljudske pesmi* v istoimenski dvojezični knjigi (1967) ter *Struktura slovenske ljudske kulture* (1983). O strukturi slovenske ljudske kulture je leta 1979 Vilko Novak predaval na etnološkem oddelku univerze v Budimpešti. Predavanje je bilo leta 1983 objavljeno v reviji *Ethnographia*. Novak jo je sestavil na podlagi poglavja Sestav slovenske ljudske kulture (11–21) in Slovenska etnična območja (21–23) v svoji knjigi *Slovenska ljudska kultura*, ki je leta 1960 izšla v Ljubljani. Predavanje, ki ga je imel dvajset let pozneje, je razširil z rezultati svojih novjših raziskav in opozarjal na interetnične odnose med madžarsko in slovensko ljudsko kulturo. Našteval je terminologijo posameznih elementov slovenske ljudske kulture in poiskal zanjo ustrezno madžarsko. Na koncu predavanja oziroma razprave je Vilko Novak leta 1983 ugotovil:

Interetnični odnosi med Slovenci in Madžari so najbolj tesni na panonskem območju. Prikazano stanje se nanaša na obdobje zadnjih sto let. V zadnjem času se značilnosti pokrajin izgubljajo. Nekatere šege se ohranjajo na raznih festivalih, mestnih predstavah, kot je na primer ljubljanska kmečka ohcet. Spreminja se tudi način življenja, življenje na kmetih. Veliko ljudi se preseli v mesta ali se dnevno vozi in zaposli v industriji. Zaradi tega se kmečki način življenja mora v bodoče raziskovati na drugačen način. Kljub temu pa je potrebno spoznati izhodišče, način življenja na kmetih nekoč.

Vilko Novak je svoje znanje madžarščine uporabljal za posredovanje med madžarsko in slovensko kulturo. Z recenzijami je slovenske etnologe seznanjal z rezultati madžarskega etnološkega raziskovanja. Iz spisov, ki jih je objavil v madžarščini, pa so madžarski etnologi spoznali slovensko ljudsko kulturo, raziskovalce in institucije slovenske etnološke znanosti.

Bibliografija madžarskih spisov Vilka Novaka

1942:

Az ismeretlen Muravidék, v: *Élet* (Budapest) 33 (1942), 526–527;

1943:

A születés, keresztelés és halálozás a muravidéki szlovénoknál (Šege prekmurskih Slovencev ob rojstvu, krstu in smrti), v: *Ethnographia* (Budapest) 60 (1943), 177–186;

1944:

Küzmiics István, hazai szlovén bibliafordító (Štefan Kuzmič, prekmurski prevajalec Biblije), v: *Egyetemes Philologiai Közlöny* (Budapest) 68 (1944) 1, 48–64;

Pavel Agoston, a nyelvtudós, v: *Pavel Agoston emlékkönyv*, Dunántúli Szemle 1944 (1949), 7/8, 38–44;

Szlovén néprajzi kutatások 1920 óta (Slovenska etnološka raziskovanja od 1920), v: *Ethnographia* LV (Budapest) 60 (1944), 76–87;

1950:

Szlovén néprajzi irodalom 1942–1947 közti adatai, v: *Bibliographie internationale des arts et traditions populaires* 1950 (1954);

1956:

Szlovén néprajzi kutatómunka (1945–1955) (Slovenska etnološka raziskovanja), v: *Ethnographia* (Budapest) 67 (1956), 176–178;

Alapvető művek a délszláv népek néprajzi szakirodalmában, v: *Index ethnographicus* I/2, 1956, 143–152;

Magyar néprajzi irodalom Jugoszláviában 1945–1955, v: *Index Ethnographicus* I/2, 1956, 134–42

1960:

Hegyí pásztorkodás Szlovéniában, v: *Műveltség és hagyomány* I–II. Debrecen-Budapest 1960, 97–110;

1966:

Pavel Agostonról, v: *Vasi Szemle XX* (Szombathely) 1966, 2, 225–226;

1967:

Slovenske ljudske pesmi. Szlovén népdalok. V madžarščino prevedel Avgust Pavel. Uredil, uvod in opombe napisal Vilko Novak. Murska Sobota (PZ) 1967, 195. str.

1970:

Pavel Agoston, a szlovén-magyar kapcsolatok úttörője, v: *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei II.* Novi Sad 1970, 78–87;

1971:

A murántúli irodalom magyar kapcsolatai, v: *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei III*, 5–6. Novi Sad 1971, 70–74;

1983:

A szlovén népi kultúra struktúrája, v: *Ethnographia* (Budapest) 94, 1983, 255–264;

1985:

Magyar néprajzi irodalom a szlovénekről, v: *Ethnographia* (Budapest) 96, (1985) 1987, 543–550;

1997:

Véleményem egy sajtóvitáról: postánkból, v: *Vas Népe* (Szombathely), 23. XII. 1997, 13;

Viri in literatura

KUZMIČ, Franc: Bibliografija Vilka Novaka. V: Janez Bogataj idr. (ur.), *Kolesar s Filozofske: Zbornik v počastitev 90-letnice prof. dr. Vilka Novaka*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2000, 21–73.

Vilko Novak. V: András Bertalan Székely in Francek Mukič: *Zvesti sin dveh narodov. Pogovori o Avgustu Pavlu*. Budimpešta in Szombathely: Državna knjižnica Gorkega in Železnožupanijski svet, 1986, 45–58.

